

# Omvang alternatieve geneeswijzen in Nederland

P. van Dijk

## Inleiding

Dit artikel beschrijft de omvang van alternatieve geneeswijzen in Nederland (van Dijk, 2003). Onder alternatieve geneeswijzen wordt verstaan alle vormen van diagnostiek en therapie die niet aan Nederlandse medische faculteiten of officieel erkende paramedische opleidingen worden gedoceerd.

Het aantal alternatieve geneeswijzen steeg tussen 1960 en 2004 van 5 naar ruim 400. Ook steeg het aantal geregistreerde professioneel werkzame alternatief therapeuten: van 500 in 1969 naar 22.000 in 2003. Dit betreft therapeuten georganiseerd in een beroepsvereniging op het gebied van alternatieve geneeswijzen. Het percentage beoefenaars met een artsdiploma bleef in dezelfde periode constant 10%.

Jaarlijks gebruiken volgens het CBS 2,3 miljoen Nederlanders (ca. 15% van de bevolking) een of meer alternatieve geneeswijzen. De bezoeken aan alternatief werkende huisartsen zijn daarbij meegeteld. Per jaar zijn er 14 miljoen bezoeken aan alternatieve therapeuten of alternatief werkende huisartsen.

De 15% consumptie van alternatieve geneeswijzen in ons land is veel lager dan in ons omringende landen. Het gebruik valt in het niet bij bijvoorbeeld Frankrijk (50%) en Duitsland (65%).

## Omvang Alternatieve geneeswijzen in Nederland

Veel artikelen over alternatieve geneeswijzen vangen hun betoog aan met de zinsnede: "gezien de toenemende belangstelling voor alternatieve geneeswijzen", etc. Is die belangstelling werkelijk toe-

nemend? En zo ja, over wiens belangstelling hebben we het dan? Het volgende zet dat op een rij.

Over de omvang van alternatieve geneeswijzen zal achtereenvolgens worden stilgestaan bij: het aantal *geneswijzen* in Nederland, het aantal *beoefenaars* van alternatieve geneeswijzen en het aantal *gebruikers* van alternatieve geneeswijzen.

Tot slot zal de omvang van het gebruik in Nederland worden vergeleken met die in het buitenland.

### Het aantal geneswijzen

De belangrijkste geneeswijzen in Nederland zijn: homeopathie, acupunctuur, paranormale geneeswijzen, antroposofische geneeskunde en allochtone geneeswijzen. Zij zijn het belangrijkste omdat ze zich inhoudelijk duidelijk onderscheiden van andere geneeswijzen en omdat ze in ons land behoren tot de meest bezochte geneeswijzen.

Het totale aantal geneeswijzen is echter veel groter. In 1960 waren er in Nederland hooguit een vijftal geneeswijzen. In 1976 werden er 98, in 1993 300 en in 2004 in werden al in totaal 404 geneeswijzen beschreven (van Dijk, 2003). Bij deze cijfers wordt gesproken van een geneeswijze wanneer er minstens 20 beoefenaars zijn die deze vorm toepassen als fulltime beroepsbeoefenaar.

In de loop der jaren zijn er verschillende pogingen gedaan om het veld van honderden geneeswijzen in overzichtelijke rubrieken onder te brengen. Aansluitend op de rubricering van het onderzoekscentrum van het Amerikaanse National Institute of Health (NIH) kan men voor de Nederlandse situatie tot een indeling komen in zes domeinen (tabel 1).

Tabel 1

Indeling alternatieve geneeswijzen in zes domeinen

<b>Medische systemen</b>	<b>Geest-lichaam interventies</b>	<b>Biologische therapieën</b>
Antroposofische geneeskunst	Bedevaarten	Ademhalingstherapie
Ayurveda	Christian Science	Enzymtherapie
Basis-bioregulatiesysteem	Gebedsgenezing	Houtsmuller dieet
Homeopathie	Gestalttherapie	Hydrotherapie
Islamitische geneeskunst	Hypnotherapie	Kruidengeneeskunde
Mazdáznan	Meditatie	Kuuroorden
Medische astrologie	Psychosynthese	Lichttherapie
Sjamanisme	Rebirthing	Moermantherapie
Tibetaanse geneeskunst	Reichiaanse therapie	Natuurgeneeskundige therapie
Traditionele Chinese geneeskunst	Reïncarnatietherapie	Niet-toxische tumortherapie
Winti	Speytherapie	Orthomoleculaire geneeskunde
	Transpersoonlijke psychologie	Symbiontentherapie
	Voice dialogue	
<b>Manipulatieve lichaams-gerichte therapieën</b>	<b>Energetische therapieën</b>	<b>Bio-elektrische therapieën</b>
Alexandertechniek	Chakrathapie	Auriculotherapie
Chiropractie	Healing	Bio-elektronica
Cranio-sacraaltherapie	Kinesiologie	Bio-oscillatietherapie
Feldenkrais	Paranormale geneeswijze	Bio-resonantietherapie
Haptonomie	Pendelen	Decoder-dermografie
Manuele therapie	Psionische geneeskunde	Elektro-acupunctuur
Massagevormen	Radiësthesie	Elektro-stimulatie
Osteopathie	Reading	Moratherapie
Podotherapie	Reiki	Segment elektrografie
Polariteitstherapie	Ritmofosfenisme	Vegatest
Postural Integration	Spirituele geneeskunst	
Rebalancing	Therapeutic Touch	
Reflexzonetherapieën		
Rolfing		

### Het aantal beoefenaars

Bakker (1969) schat in zijn proefschrift het totaal aantal alternatieve onbevoegde genezers in Nederland op 500. Van Dijk (1977) meldt op grond van door beroepsorganisaties van alternatieve therapeuten beschikbaar gestelde gegevens, dat er in 1976 in Nederland in totaal 1879 alternatieve artsen en therapeuten werkzaam zijn. In 1986 waren het er al 4120 (Maassen van de Brink, 1987). Het NIVEL telde in 2000 bij haar onderzoek naar de kwaliteit van beroepsorganisaties op het gebied van alternatieve geneeswijzen in totaal 11.000 beoefenaars die lid zijn van een of meer beroepsverenigingen. (Temmink & Sluys, 2000)

Er werd door de auteur een onderzoek verricht naar het huidige aantal beroepsbeoefenaars (van Dijk, 2003; zie tabel 2). Met behulp van een mailing list van de consumentenbond en zoekwerk in alternatieve tijdschriften werden alle gevonden beroepsorganisaties aangeschreven en websites bezocht. Op 1 januari 2004 werden 129 beroepsverenigingen geteld. Op deze datum waren er 19.255 personen lid van deze beroepsverenigingen voor alternatieve geneeswijzen. Opgemerkt dient te worden dat er mogelijk dubbele lidmaatschappen bestaan. Ook hoeft niet elke beoefenaar fulltime werkzaam te zijn en zijn er artsen/therapeuten die de alternatieve praktijk combineren met hun reguliere werkzaamheden.

In tabel 2 is ook een schatting gemaakt van het aantal niet-georganiseerde beroepsbeoefenaars. De cijfers zijn gebaseerd op schattingen gemaakt door de besturen van de verschillende beroepsverenigingen. Opvallend is het lage aantal van 3347. Tot nu toe werd er steeds vanuit gegaan dat het aantal niet georganiseerde beoefenaars minstens even groot is als het aantal georganiseerde.

De opmerkelijke afname is waarschijnlijk het gevolg van de rol van de overheid die streeft naar een zo groot mogelijke kwaliteit van de zorg, ook in het alternatieve veld. Om dit te realiseren gaf de minister van VWS in 1996 opdracht aan een drietal organisaties: NIVEL, CBO en de Consumentenbond.

Het NIVEL deed een onderzoek naar het kwaliteitsbeleid bij beroepsverenigingen op dit gebied. Het CBO voerde een driejarig ondersteuningsprogramma uit voor het alternatieve veld. Het assisteerde beroepsorganisaties bij het opstellen van beroepsprofielen, cliëntendossiers, klachtenregelingen e.d.. De Consumentenbond deed een onderzoek naar klachten en ervaringen van patiënten. Dit resulteerde onder andere in een rapportcijfer voor elke beroepsorganisatie op het gebied van alternatieve geneeswijzen. Het is de bedoeling dat dit beoordelingsproces jaarlijks wordt herhaald en dat zorgverzekeraars hier de vergoeding van hun behandeling op afstemmen.

Het aantal beoefenaars van alternatieve geneeswijzen met een artsdiploma bedroeg op 1 januari 2004: 1488, waarvan de meerderheid huisarts of basisarts is en een kleine honderd medisch specialist. Het percentage artsen is de afgelopen decennia ongeveer gelijk gebleven. In 1977 bedroeg het percentage ongeveer 10 (van Dijk, 1977) en in 2003 is dat nog steeds het geval. Maassen van den Brink (1987) meldt dat 60% van de georganiseerde beroepsbeoefenaars een reguliere opleiding (arts, verpleegkundige, fysiotherapeut) heeft. Het NIVEL komt 3 jaar later op ongeveer 65%.

Samenvattend kan worden gesteld dat er 19.255 georganiseerde en 3347 niet georganiseerde alternatieve therapeuten in Nederland zijn. In totaal gaat het dus om 22.602 personen. Ter vergelijking: per 1 januari 2004 waren er 7200 praktiserende huisartsen en 11.500 praktiserende fysiotherapeuten in Nederland.

### Aantal gebruikers

Haas (1960) berekende in 1960 dat ongeveer 14.400 patiënten per dag de spreekuren van huisartsen bezoeken. Door behandelaars van alternatieve geneeswijzen werden per dag op zijn minst 10.000 patiënten behandeld. (Een verhouding van 10 op 7.)

Uit een onderzoek van Cassée (1970) in 1970 in Utrecht bleek (steekproef onder de bevolking tus-

Tabel 2

Het aantal beoefenaars van alternatieve geneeswijzen per 1 januari 2004

	georganiseerd		ongeorganiseerd	totaal
	Artsen	Therapeuten		
Acupunctuur	500	1500	500	2500
Antroposofische geneeskunde	216	891	-	1107
Ayurveda	-	-	-	-
Chiropractie	-	192	10	202
Eclectische therapieën	-	1048	-	1048
Haptonomie	-	380	120	500
Homeopathie	402	1000	500	1902
Houdings/bewegingstherapieën	-	283	217	500
Iriscopie	-	40	100	140
Islamitische geneeskunde	-	-	100	100
Lichaamsgerichte therapieën	-	1800	-	1800
Manuele therapie/geneeskunde	170	3517	-	3687
Mazdaznan	-	20	-	20
Natuurgeneeskunde	120	1950	1100	3170
Neuraaltherapie	80	-	-	80
Oosterse geneeskunde	-	485	100	585
Paranormale geneeswijze	-	1026	500	1526
Psychotherapie	-	3180	-	3180
Sjamanisme	-	100	100	200
Orthomoleculaire geneeskunde	-	155	-	155
Winti	-	200	-	200
<b>Totaal</b>	<b>1488</b>	<b>17.767</b>	<b>3347</b>	<b>22.602</b>

sen 21 en 65 jaar), dat 12% van de ondervraagden wel eens onder behandeling van een magnetiseur of kruidendokter was geweest. Cassée stelde in 1970 in een andere publicatie dat er in Nederland per jaar 3 tot 4 miljoen contacten zijn tussen alternatieve genezers en patiënten. Bovenstaande onderzoeken werden verricht in een

tijd, waarin alternatieve geneeswijzen in Nederland slechts uit drie groeperingen bestonden, namelijk magnetiseurs, kruidendokters en homeopaten. In de jaren zeventig heeft zich echter een respectabel aantal nieuwe geneeswijzen aangediend.

De volgende onderzoeken geven een meer recente indruk van het aantal patiënten dat gebruik maakt

van alternatieve geneeswijzen. Van Dijk (1977) stelt dat, medio 1976 bij de meest voorzichtige berekeningen, het aantal contacten tussen beoefenaars van alternatieve geneeswijzen en patiënten op 5 miljoen per jaar kan worden gesteld.

Het NIPG (Ooyendijk, 1980) verrichtte in opdracht van het KRO televisieprogramma 'Wat heet beter' een onderzoek onder de Nederlandse bevolking (n=3782). Conclusie: 18% van de bevolking heeft wel eens gebruik gemaakt van de diensten van een alternatieve therapeut. 7% van de bevolking van 18 jaar en ouder heeft in 1979 gebruik gemaakt van

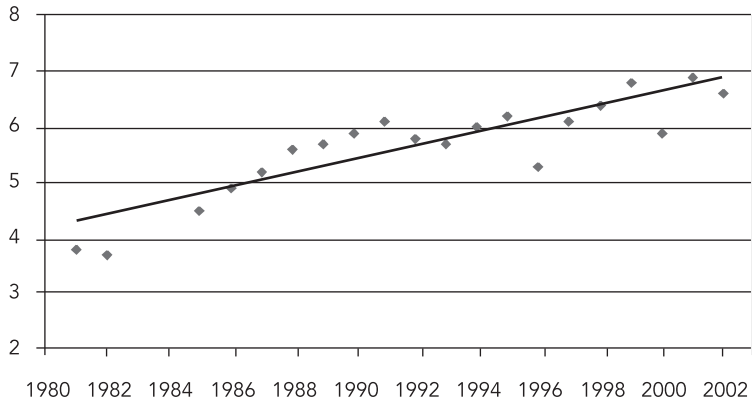
een alternatieve geneeswijze. Dit zijn 680.000 personen. Het totaal aantal contacten tussen patiënt en alternatieve genezer werd berekend op 6 miljoen per jaar.

Maassen van den Brink (1987) berekende in 1986 in opdracht van de Nationale Raad voor de Volksgezondheid dat 7,5% van de Nederlandse bevolking (= 1,1 miljoen mensen) gebruik maakte van alternatieve geneeswijzen. Het gaat hierbij om 13 miljoen contacten tussen alternatieve therapeut of alternatief werkende huisarts en patiënt.

In het onderzoeksproject 'Culturele veranderingen'

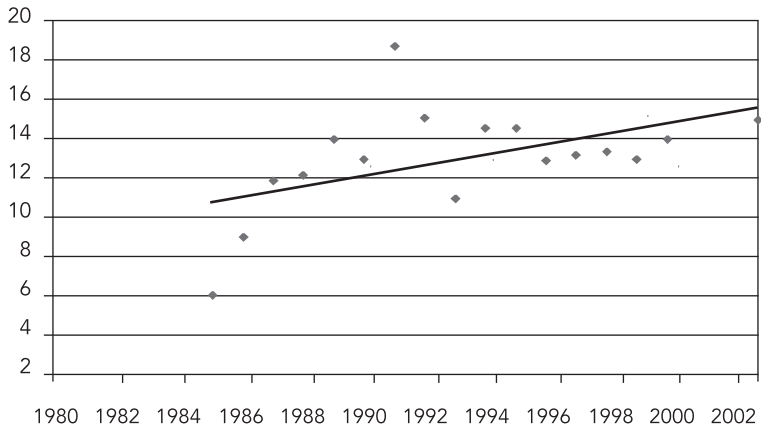
**Grafiek 1**

Percentage personen dat contact heeft met een alternatieve therapeut (exclusief de alternatief werkende huisarts) in een jaar.



**Grafiek 2**

Percentage personen dat contact heeft met een alternatieve therapeut (inclusief de alternatief werkende huisarts) in een jaar.



van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) wordt ook aandacht besteed aan alternatieve geneeswijzen. Volgens het SCP maakte in 1994 ruim 16% van de Nederlanders gebruik van alternatieve geneeswijzen (Becker, 1997).

Uit de tweede nationale studie naar ziekten en verrichtingen in de huisartspraktijk (NIVEL, 2001) blijkt dat in 2001 bijna 1.1 miljoen Nederlanders (6,8%) een alternatieve therapeut bezocht. Hierbij is de huisarts die alternatief werkt niet meegerekend. Opvallend in dit onderzoek is dat Nederlanders die vinden dat ze een slechte gezondheid hebben bijna twee keer zo vaak (12,1%) een alternatieve therapeut raadplegen.

Het CBS (2003) geeft op basis van een continue gezondheidsenquête een aantal trendmatige ontwikkelingen in het gebruik van gezondheidszorg. Het percentage personen dat een alternatieve therapeut raadpleegt, zijnde niet de eigen huisarts, nam tussen 1981 en 2002 toe, met gemiddeld 0,3% per jaar, tot ruim 6% van de totale bevolking. Dat zijn iets meer dan 1 miljoen Nederlanders per jaar.

Wanneer alternatieve therapeuten en alternatief werkende huisartsen worden samengenomen, berekent het CBS dat 15,7% van de bevolking hier gebruik van maakt. Dat zijn 2,3 miljoen mensen met in totaal 14,1 miljoen patiëntencontacten (1997). Hierbij dient opgemerkt te worden dat de aantallen van grafiek 2 een vertekend beeld geven aangezien het bij deze cijfers onbekend is of de alternatief werkende huisarts in het patiëntcontact een alternatieve of reguliere behandeling toepaste. De discrepantie tussen de gegevens van het SCP en het CBS houdt verband met het feit dat in het eerstgenoemde onderzoek meer diepgaand vragen zijn gesteld over de alternatieve consumptie. Ter vergelijking: het totaal aantal contacten tussen huisarts en patiënt bedraagt per jaar 70 miljoen.

De meest bezochte geneeswijzen zijn: homeopathie, acupunctuur, paranormale geneeswijzen, natuurgeneeskunde en antroposofische geneeskunde. Zij worden bezocht door respectievelijk 50, 11, 9, 5 en 2 procent van de gebruikers

Voor de omvang van het gebruik van alternatieve geneeswijzen bij patiënten met verschillende ziekten/aandoeningen zij verwezen naar tabel 3.

Wat betreft het geslacht, melden vrijwel alle auteurs dat er bijna tweemaal zoveel vrouwen als mannen gebruik maken van alternatieve geneeswijzen.

Overigens is bekend dat ook de huisarts vaker door vrouwen dan door mannen wordt geconsulteerd (NIVEL, 2001; CBS, 2003).

Wat betreft de leeftijd is het opvallend, dat vrijwel alle onderzoeken aantonen, dat vooral de leeftijdscategorieën tussen de 30 en 60 jaar sterk zijn vertegenwoordigd onder gebruikers van alternatieve geneeswijzen.

Wat betreft het opleidings- en beroepsniveau blijkt consequent uit alle onderzoeken, dat de hogere opleidings- en beroepsgroepen relatief sterk zijn vertegenwoordigd. Een en ander komt mede tot uiting in het feit dat onder de gebruikers van alternatieve geneeswijzen het percentage particulier verzekerden hoger is dan bij de rest van de bevolking (CBS, 2003).

#### Gebruik in het buitenland

De situatie van alternatieve geneeswijzen in de verschillende Europese landen is zeer divers. Het Europese parlement heeft zich in mei 1997 uitgesproken (rapport Lannoye) voor een proces van erkenning van alternatieve genees- en behandelwijzen. Men streeft naar een gelijktrekking van regelgeving in Europa en naar maximale keuzevrijheid voor de consument. Voor het ontwikkelen van onderzoeksprogramma's wordt aanbevolen jaarlijks een budget van 10 miljoen euro in de begroting op te nemen.

De consumptie van alternatieve geneeswijzen is in ons land veel lager dan in de ons omringende landen. Het percentage van de bevolking dat jaarlijks in Nederland gebruik maakt van alternatieve geneeswijzen valt in het niet bij dat van bijvoorbeeld Duitsland (65%) en Frankrijk (50%).

Opgemerkt dient te worden dat het vergelijken van consumptiegegevens op dit punt niet gemakkelijk is

Tabel 3

Percentage van de Nederlandse bevolking per ziektecategorie, dat gebruik maakt of wel eens heeft gemaakt, van een alternatieve behandeling

Jaar	Onderzoeker	Ziektecategorie	Percentage wel eens	N
1978	v.d Heuvel	Hodgkin	17	88
1982	Nienhuis	Reumatoïde artritis	31	57
1982	v.d Zouwe	Kanker	18,3	-
1982	Groen	Cystic fibrosis	39	278
1985	Cornelissen e.a.	Reumatoïde artritis	55	-
1987	Hordijk	Zwakzinnigenzorg	16,5	328
1989	Visser	Reumatoïde artritis	43	1173
1991	v.d Zouwe	Kanker	15,2	949
1991	Brunschot e.a	(non) Hodgkin	12,5	216
1991	Brunschot e.a	Borstkanker	8,2	280
1991	Sonnen	Epilepsie	12	223
1991	Banberg Oetomo	Kinderen van 5-11 jaar	17	4999
1994	Snel e.a	Reumatoïde artritis	68	130
1994	Beekman e.a	Mysthenia gravis	25	72
1994	v.d Ploeg e.a.	Multiple sclerose	68	88
1994	Wolffers e.a	Hiv/aids	30,6	206
1995	Van Wijk e.a	Chronische aandoeningen	19,7	6671
1997	Van Manen e.a	Chronische aandoeningen	44,6	2725
1997	Consumentenbond	Reumatoïde artritis	51	-
1997	Consumentenbond	M.E.	83	-
1997	Consumentenbond	Whiplash	75	-
1997	Consumentenbond	Astma	42	-
1997	Consumentenbond	Addison/Cushing	25	-
1997	Consumentenbond	Besnier Boeck	36	-
1997	Consumentenbond	Crohn/Colitis ulcerosa	46	-
1997	Consumentenbond	Diabetes	9	-
1997	Consumentenbond	Epilepsie	33	-
1997	Consumentenbond	Migraine	80	-
1997	Consumentenbond	Menière	44	-
1997	Consumentenbond	Muliple Sclerose	44	-
1997	Consumentenbond	Spierziekten	43	-
1997	Consumentenbond	Posttraumatische dystrofie	48	-
1997	Consumentenbond	Psoriasis	35	-
1997	Consumentenbond	Schildklierandoeningen	27	-
1999	Van Dam	Kanker	17	405
2001	Jacobs e.a	Reumatoïde artritis	20	262
2002	Van Dam e.a	Kanker	20	663

omdat alternatieve geneeswijzen in elk land anders worden gedefinieerd. Ook de wijze van enquêteren is verschillend.

In onderstaand staafdiagram, dat met toestemming is overgenomen uit de *British Medical Journal* van november 2000 zijn de gegevens van Nederland toegevoegd (Ernst, 2000).

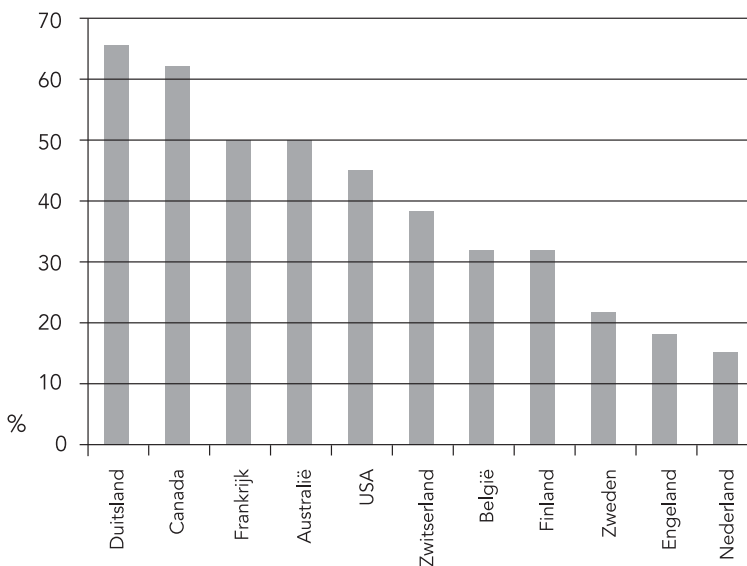
Eisenberg e.a. (1998) onderzocht het gebruik van alternatieve geneeswijzen in de Verenigde Staten. Hij concludeert dat 46% van de bevolking jaarlijks een beoefenaar van alternatieve geneeswijzen raadpleegt. Het ging daarbij in 1997 om 629 miljoen bezoeken. Dit is meer dan het jaarlijkse aantal bezoeken aan huisartsen (389 miljoen). In Amerika betaalt 60% de kosten uit eigen portemonnee. De uitgaven voor alternatieve geneeswijzen (medicamenten en behandelingen) in de Verenigde Staten namen tussen 1990 en 1997 met 45% toe en werden in 1997 geschat op 21,2 miljard dollar.

### Conclusie

De belangstelling voor alternatieve geneeswijzen is de afgelopen decennia toegenomen. Maakte in 1981 jaarlijks nog 3,8% van de bevolking gebruik van alternatieve geneeswijzen, in 2002 was dat gestegen naar ruim 6%. Wanneer ook de consulten van de alternatief werkende huisarts worden meegeteld, komt dit percentage op 15,7. Dit geeft echter een onzuiver beeld aangezien onduidelijk blijft of de huisarts een alternatieve of een reguliere behandeling heeft toegepast.

De belangrijkste geneeswijzen zijn: homeopathie, acupunctuur, paranormale geneeswijzen, natuurgeneeskunde en antropofische geneeskunde. Het aantal alternatieve vormen van diagnostiek en therapie in Nederland anno 2004 loopt in de honderden.

Hoeveel beroepsbeoefenaars van alternatieve geneeswijzen er werkzaam zijn is niet exact te zeggen. Bij de 129 beroepsverenigingen op dit gebied zijn in



**Grafiek 3**

Percentage (per land) dat jaarlijks gebruik maakt van alternatieve geneeswijzen. Gegevens zijn gebaseerd op representatieve steekproeven.



totaal 19.253 leden geregistreerd. Het aantal niet georganiseerde beroepsbeoefenaars wordt geschat op ruim 3300.

De consumptie van alternatieve geneeswijzen in het buitenland is aanzienlijk hoger dan in Nederland.

### Literatuur

- Bakker, L.F. (1969) *Kwakzalverij en onbevoegd uitoefenen der geneeskunst* (dissertatie), Van Gorcum, Assen
- Becker, J.W., J. de Hart, J. Mens, (1997) *Secularisatie en alternatieve zingeving in Nederland*, SCP Rijswijk
- Cassee, E.Th (1970) Onbevoegde genezers en hun patiënten, *Sociol. Gids*, 17, pp.393-410
- Centraal bureau voor statistiek (2003) *Vademecum gezondheidsstatistiek*, Voorburg
- Dijk, P.A. (1977) De omvang van de niet-universitaire geneeskunde in Nederland, *Ned. Tijdschr. Geneesk.*, 121(17), pp.719-725
- Dijk, P. van (2003) *Geneeswijzen in Nederland*, Uitgeverij Ankh-Hermes, Deventer
- Eisenberg, D.M., e.a. (1998) Trends in alternative medicine use in the United States, *JAMA*, 280(18), pp.1569-1575
- Ernst, e.a. (2000) The role of complementary and alternative medicine, *Brit. Med. Journ.*, 321, pp.1133-1135
- Haas, J.G. (1960) Het probleem van de onbevoegde genezers, *Tijdschr. Parapsych.*, 28, pp.189-198
- Maassen van de Brink, H. (1987) *De kwantitatieve betekenis van alternatieve geneeswijzen in de jaren tachtig*, Raad voor de volksgezondheid
- NIVEL/WOK/LHV/NHG (2001) *Nationale studie naar ziekten en verrichtingen in de huisartspraktijk*, Utrecht
- Ooyendijk, G., e.a. (1980) *Onderzoek naar gebruik en tevredenheid met alternatieve en officiële geneeskunde*, NIPG/TNO, Leiden
- Temmink, D., E. Sluys (2000) *Kwaliteitsbeleid beroepsorganisaties alternatieve geneeswijzen*, NIVEL, Utrecht

## Samenvatting

### Omvang alternatieve geneeswijzen in Nederland

Tussen 1960 en 2004 steeg het aantal alternatieve geneeswijzen van 5 naar meer dan 400. In Nederland maakt 15% van de bevolking gebruik van alternatieve geneeswijzen; in Frankrijk is dit 50%, in Duitsland 65%. Het aantal beoefenaars van alternatieve geneeswijzen was rond 1986 circa 500, in 1986 circa 4100, in 2000 circa 11.000 en in 2004 circa 19.000 aangesloten bij 129 beroepsverenigingen. Circa 1500 hiervan zijn gediplomeerd arts. Daarnaast zijn er nog circa 3000 niet georganiseerde alternatieve therapeuten. NIVEL, BBS en de

Consumentenbond deden onderzoek naar alternatieve geneeswijzen. In 1970 vonden jaarlijks circa 5 miljoen consulten in alternatieve geneeskunde plaats; in 1997 circa 14 miljoen. Vergelijk het met het aantal huisartsencontacten van 70 miljoen. De meest bezochte geneeswijzen zijn: homeopathie, acupunctuur, paranormale geneeswijzen, natuurgeneeskunde en antroposofische geneeskunde. Zij worden bezocht door respectievelijk 50, 11, 9, 5 en 2 procent van de gebruikers.

## Summary

### Use of alternative health care in the Netherlands

In the Netherlands, consumption of alternative forms of health care rose from 5 to more than 400 between 1960 and 2004. 15% of the Dutch population used alternative health care; compared to 50% in France or 65% in Germany. NIVEL, CBS and the Dutch Consumer Society did research into this. The number of alternative care practitioners rose from around 500 (1960) to approx. 19.000 (in 2004).

These were organised in 129 professional organisations; another 3000 work independently. 5 million consultations in alternative health care took place in 1970; in 1997 this was 14 million (compared to 70 million GP consultations). Most used forms of alternative healing are homeopathy (50%), acupuncture (11%), paranormal treatment (9%), naturopathy (5%) and anthroposophical medicine (2%).

## Key words

alternative health care ■ the Netherlands  
■ consumer figures

## Auteur

P. van Dijk, huisarts

### ADRES

Ruiterstraat 10

5301 ED Zaltbommel

T +31 (0)418 51 51 14

E [paul.vandijk@zonnet.nl](mailto:paul.vandijk@zonnet.nl)